kavárna DNES

Východ zmizel, trauma zůstalo
Rozhovor s německým spisovatelem Ingem Schulzem. Nyní mu zde vyjdou dvě knihy.
Strana D7

SEŠIT D SOBOTA 9. KVĚTNA 2009 www.idnes.cz/kavarna

Zastaralé tradice si osvojily novodobou **TECHNOLOGII S TRAGICKÝMI DŮSLEDKY**. Jak lze zvrátit trend rostoucího počtu mužů bez nevěst?

Synové na zakázku, nejspíš bez nevěst

HANA BRIXI

V tradiční společnosti, která pokládá narození syna za nutnou podmínku pokračování rodu a opírá svůj sociální systém o osobní zodpovědnost synů k rodičům, rodiny často upřednostňují syny před dcerami. Lidé na indickém či čínském venkově potřebují syna, aby se o ně měl kdo starat ve stáří. Podle tamějších tradic být bez syna znamená být ve stáří bez prostředků na živobytí a zdravotní péči. Být bez syna také znamená být bez vnuků a přerušit linii rodu. Dcera se podle starých tradic stává vlastnictvím rodiny svého manžela a její děti vlastnictvím (a v případě jejího syna pokračováním linie rodu) otce. Dcera se tedy musí starat především o rodiče svého manžela, kteří také do značné míry rozhodují o jejích dětech. Jinými slovy, rodiče otce často vychovávají a rozhodují o životě vnuků. Navíc jsou ve tradiční společnosti omezené možnosti výdělečné činnosti pro ženy, což dále snižuje vnímanou hodnotu dcer ve srovnání se syny.

Nastoupil ultrazvuk

Setkání zastaralých tradic s novodobou technologií ve formě ultrazvukového vyšetření během těhotenství povzbuzuje nastávající rodiče „počkat si na syna“. Ultrazvuková vyšetření dala nastávajícím rodičům možnost zjistit pohlaví jejich budoucího potomka a ukončit těhotenství potratem v případě, že je pohlaví jiné, než chtějí. S rostoucí dostupností ultrazvukových vyšetření na zaostalém venkově v rozvojových zemích se výrazně zvýšila poptávka po potratech v případě, že očekávané dítě je ženského pohlaví.

Když dvě jsou příliš
Potraty za účelem výběru pohlaví dítěte jsou obzvláště rozšířeny v Číně vlivem „politiky jednoho dítěte“

Potraty za účelem výběru pohlaví dítěte jsou obzvláště rozšířeny v Číně vlivem „politiky jednoho dítěte“. Čínská „politika jednoho dítěte“ je prospěšná z perspektivy hospodářského rozvoje a zvyšování průměrného životního standardu. Rodičům toužícím po synovi ovšem omezuje prostor pro zkoušení. Ve městech, kde tradiční upřednostňování synů pomalu slábne díky celkové modernizaci i lepšímu sociálnímu zabezpečení, se politika jednoho dítěte naplňuje důsledně. Na čínském venkově, kde se sociální jistoty stále odvíjejí od práva na půdu a od zodpovědnosti syna, se politika jednoho dítěte uplatňuje mírněji a venkovské rodiny mají povoleno druhé dítě v případě, že první je holčička.

Rostoucí přebytek mužů v Číně

Podle oficiálních statistik se v Číně každý rok narodí o téměř 1,5 milionu více chlapců než dívek. Oficiální statistiky vypovídají, že například roku 2007 se v Číně narodilo 7 milionů chlapců ve srovnání s 5,5 milionu dívek. Výsledný podíl narozených chlapců k dívkám je v posledních letech přibližně 126:100.

Rozdíl mezi počtem narozených chlapců a dívek je vysoký zejména na venkově. Předloni se na čínském venkově narodilo téměř o třetinu více chlapců než dívek. Podle oficiálních statistik to bylo 4,3 milionu chlapců ve srovnání s 3,3 milionu dívek, s výsledným podílem narozených chlapců k dívkám přes 130:100.

Novým zjištěním, které vychází z podrobných studií čínských a zahraničních vědců, je, že přebytek chlapců je obzvláště vysoký na venkově při druhém a třetím narozeném dítěti v rodině. Při prvním porodu, s povolením zkusit to znovu později v případě, že se narodí holčička, se na čínském venkově rodí 107 chlapců na 100 dívek. Tento podíl je podobný hodnotám měřeným v jiných rozvojových zemích. Čínští nastávající rodiče však neponechávají pohlaví dítěte náhodě před druhým a zvláště pak třetím porodem (který už s sebou většinou nese pokutu za porušení politiky jednoho dítěte). U druhého dítěte v rodině je na čínském venkově poměr narozených chlapců k dívkám 150:100, a při třetím dokonce 160:100. V šesti čínských provinciích se při druhém a třetím dítěti rodí více než dvojnásobek chlapců, podíl přesahuje 200 narozených chlapců ke 100 narozeným dívkám. Na venkově v okolí města Pekingu přichází na svět v případě třetího dítěte v rodině dokonce trojnásobně více chlapců než dívek.

Dalším novým zjištěním je, že s rostoucí dostupností ultrazvukových vyšetření na venkově se rozdíl v počtu narozených chlapců a dívek stále prohlubuje. Urbanizace a modernizace života ve městech sice zmírňují vliv starých tradic, ale ne dostatečně výrazně na to, aby zvrátily celkový trend rostoucího podílu narozených chlapců k dívkám.

Chlapci se v tradiční společnosti rovněž těší větší pozornosti rodičů i prarodičů z otcovy strany. Chlapec má lepší šanci než dívka, že se mu dostane potřebné výživy, podnětů k vývoji a včasného lékařského ošetření v případě potřeby, zvláště když se za lékařskou péči platí. Statistiky potvrzují, že na rozdíl od západních zemí některé rozvojové země vykazují výrazně vyšší novorozeneckou úmrtnost u dívek než chlapců. Podle oficiálních statistik byla v roce 2007 v Číně úmrtnost dívek během prvního roku života dvakrát vyšší než úmrtnost chlapců. Na čínském venkově zemřelo během prvního roku života dokonce třikrát více dívek než chlapců.

PRIVILEGOVANÉ POHLAVÍ, NEJISTÁ BUDOUCNOST Čínský chlapeček ponořený do vody v rámci novorozeneckých kurzů plavání. Až vyroste, bude těch žen kolem něho nejspíš mnohem méně... FOTO: PROFIMEDIA.CZ/CAMERA PRESS – CUI HAO

Odhady současného přebytku chlapců a mužů mladších 20 let se v Číně pohybují v rozmezí 25 milionů (podle oficiálních statistik) a 32 miliony podle nově uveřejněných studií. Přibližně 30 milionů dívek a žen mladších 20 let tedy Číně chybí. Tento schodek se rovná téměř dvěma třetinám všech dívek a žen mladších 20 let v Evropské unii.

Jakým způsobem si nadpočetní chlapci, pro něž nebudou nevěsty, vytvoří nebo nahradí rodinný život, se v Číně stává závažnou společenskou i politickou otázkou. Sociologové předvídají růst násilí a militantních projevů, únosy a kriminální obchod se ženami. Zpravodajství z čínského venkova občas odhalí případy, které nasvědčují tomu, že únosy mladých žen za účelem svatby s čínským manželem se již objevují na území Číny a i v sousedním Vietnamu.

Zákazy ani porodné nezabírají

Čínská vláda se snaží potlačit vliv zastaralých tradic a omezit zneužívání ultrazvukových vyšetření a potratů k výběru pohlaví dítěte. Vládní nařízení zakazují klinikám a nemocnicím poskytování ultrazvukových vyšetření a potratů za účelem výběru pohlaví dítěte. Zákazy ultrazvukových vyšetření a potratů však selhávají a nebezpečný trend rostoucího podílu chlapců k dívkám se zatím nedaří zvrátit. Ultrazvuková vyšetření a potraty jsou totiž přitažlivým zdrojem zisku pro soukromá „ultrazvuková střediska“ i nemocnice. Často se doporučuje přísnější uplatňování vládního zákazu. Jenže to v soukromí ordinace není dost dobře proveditelné.

Obavy z budoucnosti
Sociologové předvídají růst násilí a militantních projevů, únosy a kriminální obchod se ženami

Selhává i zavedení porodného při narození dívky na venkově. Z pohledu venkovanů je budoucí finanční a společenská hodnota syna mnohem vyšší.

Ekonomové namítají, že problém nerovnováhy mezi pohlavími je pouze dočasný, protože nedostatek žen v budoucnosti zvýší jejich „tržní hodnotu“. To znamená, že v budoucnosti by rodiče dívek na vdávání třeba mohli od ženicha požadovat peníze a dary, což by v jejich očích mělo zvýšit hodnotu, a tedy přijatelnost narození dcery. V rozhodování nastávajících rodičů se však pojetí ceny jako výslednice nabídky a poptávky zatím neprojevuje a může trvat dlouho, než by se projevilo.

Kde nepomohou ani zákazy, ani tržní síly, tam se nejlépe uplatní politika založená na podrobné analýze příčin problému: Co vede rodiny k upřednostňování synů a jak snížit vnímanou hodnotu synů a zvýšit vnímanou hodnotu dívek? Hodnotou synů je z velké části budoucí sociální jistota rodičů. Řešení by tedy mělo zahrnovat změnu sociálního systému. Jednou z možností je začít měnit tradice a převádět povinnost péče o rodiče i na dcery. Avšak měnit tisícileté tradice je obtížné. Na venkově si navíc ženy těžko hledají placenou práci a finanční prostředky pro pomoc zestárlým rodičům.

Pokračování na straně D6

Antikomunismus přece není žádný hřích

Přihlášení se k antikomunismu vyvolává **BĚS U PRAVOVĚRNÝCH KOMUNISTŮ** i pocit nepatřičnosti v duších mnohých nekomunistů

VLADIMÍR KUČERA

Zúčastnil jsem se besedy k výstavě o postoloprtské organizované poválečné vraždě desítek sudetských Němců. Jedna paní se vášnivě ohradila, že expozice je skrytým antikomunismem. Což udivilo politologa a publicistu Bohumila Doležala, protože dost dobře nechápe, proč by měl někdo skrývat antikomunismus v diskusi ve svobodné zemi. Tím – jak on to ostatně umí – pojmenoval problém přesně: pojmy komunismus a antikomunismus jsou tu stále tabuizovány, mají jakýsi tajuplný vnitřní rozměr, kolem něhož se chodí po špičkách.

Nejen nějaká slůvka

Přiznání k antikomunismu zavání pro někoho pořád ještě jakýmsi disidentstvím. Pro jiného obavou, že bude nazván honcem čarodějnic. Pro dalšího, že šlápl do něčeho, co ve slušné společnosti na podlaze neleží. A když leží, je třeba tvářit se, že ne. Vzpomeňme Václava Klause, který, jak sám pravil, není antikomunistou, nýbrž nekomunistou. Prezident se prohlašuje za vyznavače myslitele von Hayeka, za zastánce liberálního trhu a svobody individua. Máme-li brát tyto pojmy a hodnoty vážně, těžko pro jejich zastánce použít slůvka nekomunista. Každý opravdový hayekovec je z podstaty věci antipodem komunistických myšlenek, tudíž antikomunistou. Jenomže přihlásit se k této hodnotové soustavě se vším všudy, to by nebylo pro „všelidového“ a „nadstranického“ prezidenta politicky a sociálně psychologicky taktické. Hlava českého státu tedy raději není ani nahá, ani oblečená.

Říci, že jsem antikatolíkem, antikapitalistou, antislávistou, antisparťanem, antiekologem, antiradaristou, ba dokonce antifeministou, je přijímáno jako normální vymezení postoje. Někdy s vášněmi, ale ty u normálních jedinců nepřekračují únosnou míru. A sdělení, že je člověk antifašistou, se považuje za vysoce mravní. Nechme stranou stále iritující zaměňování fašismu a nacismu a jejich srovnávání s komunismem. Tento spor je občas oboustranně prostoduchý a odbíhavý. Ovšem jednoduché přihlášení se k antikomunismu vyvolává nejen běs u pravověrných komunistů, ale i zvláštní chvění v duších mnohých z nekomunistické části společnosti. Jako by se dotyčný dopustil nějaké nepravosti.

Nevím, čím si komunismus jako pojem získal tuto nedotknutelnost až patologickou. Ony prastaré poučky, že komunistická filozofie, vyvěrající ze tří zdrojů a sestávající se ze tří součástí, je jediný vědecký výklad světa, jsou přece hloupé. Oč je Marx a už vůbec Engels a Lenin vědečtější než například Kant, Husserl či třeba Nietzsche? Ten navíc byl mnohem zábavnějším literátem. Je prostě pozoruhodné, jaké citové vzněty vyvolává komunistické učení, jež mělo být nástrojem, jímž by filozofové přestali svět pouze vykládat, nýbrž začali ho i měnit, a tedy předpokládal přísnou racionalitu. Jak píše politolog Norberto Bobbio v knížce Pravice a levice: „Stačí pomyslet na emotivní náboj, který v řečníkovi a v posluchači vyvolá slovo ‚komunismus‘ podle toho, objeví-li se ve výpovědi komunisty nebo antikomunisty.“

Praxe teorii nepotvrdila

Komunismus jako ideologie zvítězil v Rusku, později zvaném Sovětský svaz. Tam, kde podle učení marx-leninských klasiků nikdy vyhrát neměl. V zemi, v níž – jak píše Alexandr Jakovlev v knize Rusko plné křížů, která česky vyšla vloni – „tisíce let vládli lidé, a nikoli zákony. Vládla knížata, carové, různí předsedové a generální tajemníci. (...) Rusko se ocitlo na okraji civilizace, neboť v něm nikdy neexistovalo soukromé vlastnictví. Vlastnictví vždy náleželo státu, jeho feudální elitě. A dnes nomenklaturní oligarchii z někdejších aparátníků. (...) Rus přijala křesťanství v roce 988 z Konstantinopole. Byzantské mravy té doby – podlost, zbabělost, prodejnost, lstivost, maximální centralizace, zbožštění osobnosti – dominují v sociálně-politickém životě Ruska dodnes.“

Zcela tedy selhala základní teze klasiků komunismu, že jejich učení se bude šířit v rozvinutých zemích, v nichž vyspělá dělnická třída bude stále více proletarizována a současně bude politicky zrát. Ve skutečnosti bohatla, „měšťáčtěla“, řekl by revoluční marxista. Politická vyspělost je poměřována jinak, než si představovali Marx, Engels a Lenin. Stačí si připomenout Paříž 1968. Rebelující studenti a intelektuálové se těšili z podpory dělníků jen do chvíle, kdy pracující získali sociální výhody.

Úctyhodná myšlenka lidské rovnosti dostala po komunistickém vítězství v sovětském Rusku na frak. Byla realizována skrze koncentráky a tresty smrti do absolutna dovedené třídní nerovnosti. A se stejnými atributy vyvážena do světa. Je-li základním kritériem lidského konání praxe, nutno konstatovat, že kamkoliv byl komunismus exportován nebo kde se jinak dostal k moci, selhal. Žádný z jeho modelů neobstál. Ten současný v Číně ideologicky asiatsky sice drží, avšak ekonomicky ho zachraňují metody kapitalismu v historicky už dřevní a méně lidštější podobě. Jak žije Severní Korea, nevíme.

Pozoruhodný příklon našich komunistů k putinovskému Rusku svědčí o tom, že v tomto případě komunistické ideje jdou stranou, pokud ovšem politika českých komunistů nechce naplňovat dávná slova Adama Michnika: „Nacionalismus je posledním stadiem komunismu!“

Dá se tedy shrnout, že komunismus se stal silným a šířícím se nikoliv pro svou intelektuální, humanistickou a praktickou přitažlivost, nýbrž kvůli tomu, že jej použila východní velmoc k imperiálním výbojům. Jinak by se pohyboval v rozměrech Platonových představ o společné správě vlastnictví, na Morově ostrově Utopia či v Campanellově Slunečním státu. Nepomíjejme ovšem význam například anglických chartistů, bojujících za rovná volební práva, a četných dalších hnutí i jednotlivců, kteří vnášeli do drsného světa sociální cítění. Nicméně až Rusové naplnili Marxovu vizi násilného zvratu a následně zavedli v zemích, kde komunistické strany před svým příchodem k moci požívaly právo legality, teror vyřazující jinak smýšlející mimo takovou legalitu.

O moudrosti koňského handlíře

Jak se tedy někdo může podivovat nad tím, že existují antikomunisté a že to otevřeně říkají? Je zvláštní, že přihlášení se k antikapitalismu přijímá značná část obecenstva jako jakousi libůstku, či dokonce obdivuhodné rebelantství, zatímco sebeidentifikace antikomunisty vyvolává u okolí reflex ostražitosti a podezíravosti, jako by paradoxně šlo o nějakého omezovače lidských práv. Snad se i v tomto naplňuje stará moudrost mazaného koňského handlíře: „Synu, dej se k levým. Ti praví, když vyhrají, jsou na své protivníky hodnější!“

Pokud se někteří dovolávají tvrzení, že mocenská zločinnost nemá se skutečnou myšlenkou komunismu nic společného, nemohou být na přihlášení se k antikomunismu rozzlobeni. Je to jako bychom řekli: „Jsem antiliberál.“ Nebo: „Jsem antikonzervativec.“ Cítí-li se být věřící komunisté přirozenou součástí normální levice, snad jsou schopni přijmout úvahu Luigiho Einaudiho o vztahu politické levice a pravice (jak ji cituje uvedený Norberto Bobbio): „Optimálního stavu není možné dosáhnout prostřednictvím vynuceného míru totalitní tyranie, ale vede k němu nikdy nekončící zápas dvou ideálů; uvedeme-li jeden z ideálů ve skutek, nutně dojde k obecné újmě.“

Pokud ovšem ti, kteří se hlásí ke komunismu, takto nesmýšlejí a jsou přesvědčeni, že pouze „uvedení jejich ideálů ve skutek“ přinese světu správnou tvář, znovu potvrzují historickou zkušenost, že jejich ideologie (a nyní se zdráhám mluvit o filozofii) je nesnášenlivá, zlá, nelidská. Být proti takové ideologii je humanistickou povinností, ba mělo by být lidskou přirozeností.

Autor je publicista a komentátor, stálý spolupracovník MF DNES

TÁHNĚTE! Demonstranti proti mezinárodní konferenci komunistických a levicových stran, která se konala v dubnu 2005 v Praze FOTO: MAFA – VÁCLAV PANCER

FOTO: MAFA – NGUYEN PHUONG THAO

ANTI-KSČM POP David Koller při koncertě S komunisty se nemluví; 2004

SETKÁNÍ GENERACÍ Mladí konzervativci demonstrují v Brně-Pisárkách 1. května 2003 proti komunistickému srazu FOTO: MAFA – RADEK MIČA

Synové na zakázku, bez nevěst

Pokračování ze strany D5

Praktičtější cestou snížení závislosti rodičů na synech je uzákonit ochranu proti absolutní chudobě (třeba ve formě základních sociálních dávek a minimálního starobního důchodu) a nejzákladnější zdravotní péči zdarma pro chudé.

Co dává jistou naději

V Číně existuje určitá naděje, že počty mužů bez nevěst se ustálí dříve, než dojde na katastrofické scénáře. Čínská sociální politika se totiž shodou okolností pomalu začíná posunovat směrem k poskytování základních sociálních jistot státem. Sociální dávky pro chudé (tedy pro ty, kteří mají příjem včetně hodnoty vyprodukovaných potravin nižší než v přepočtu 10 Kč na den) se již zavádějí a na venkově letos vzrostly na průměrných 5–10 Kč na den v rámci současného vládního protikrizového stimulu. Základní zdravotní péče má být poskytována všem na základě potřeby během příštích 5–10 let. O zavedení minimálního starobního důchodu pro chudé občany v důchodovém věku se začíná diskutovat. Pokračující rychlé zvyšování průměrné životní úrovně, zlepšující se možnosti profesionálního uplatnění žen a celkový pokrok by navíc měly postupně zmírňovat zájem a závislost rodičů na synech a také snižovat celkovou porodnost podobně, jako k tomu došlo v dějinách západní společnosti.

Průzkumy naznačují, že v čínských velkoměstech se již preference rodičů mění směrem k rovnosti pohlaví a k nižšímu počtu dětí v rodině. Dokonce už i bezdětný život se v čínských velkoměstech stává přijatelnou alternativou. „Politika jednoho dítěte“ tak snad v dohledné době ztratí svůj původní smysl zamezení nekontrolovatelného růstu čínské populace.

I my máme své problémy

Palčivé otázky rodinné politiky nejsou ani zdaleka výsadou Číny a ostatních rozvojových zemí. Česká republika, spolu například s Japonskem, trpí příliš nízkou porodností. Porodnost se zdá příliš nízká zejména u vzdělaných žen. Nízká porodnost má neblahý vliv například na finanční udržitelnost penzijního systému a na dostupnost základních sociálních služeb.

V Japonsku zatím rodinná politika naprosto ignoruje jádro problému. Japonská vláda marně nabádá ženy k tomu, aby byly zodpovědnými členkami národa a rodily děti. Marně se japonští politici vyjadřují, že ženy mají plnit svou přirozenou funkci „rodicích strojů“. Ženy v Japonsku si stěžují na tisícileté tradice, které je nutí zasvětit svůj život péči o muže a děti, a na nedostatek kvalitních služeb pro děti, které ženám po porodu znemožňují smysluplné zaměstnání i rovnoprávné postavení v rodině.

Česká rodinná politika rovněž neodpovídá potřebám doby a zejména potřebám matek. Povzbuzení porodnosti prostřednictvím porodného a dětských příspěvků není optimální. Zvláště u vzdělaných žen, pro které tříletý výpadek ze zaměstnání znamená obrovskou ztrátu pro budoucí profesionální uplatnění i příjem, porodné a finanční příspěvky nepříliš ovlivní rozhodování o mateřství a rodičovství. Podrobná analýza by ukázala, že třeba zajištění dostupných a kvalitních služeb pro děti (doprovázených dotacemi pro nízkopříjmové rodiny) by bylo mnohem účinnějším a ze strany státního rozpočtu možná i levnějším řešením. Mezinárodní výzkum navíc jednoznačně prokázal, že kvalitní služby a podnětné prostředí pro batolata a děti předškolního věku mají pozitivní vliv na jejich budoucí vzdělání a život (včetně nižší pravděpodobnosti budoucí asociální či kriminální činnosti). Všeobecně dostupné kvalitní služby pro děti by tedy mohly přispět nejen k velikosti, nýbrž i ke kvalitě nastupující generace.

Perex a mezititulky jsou redakční

O autorce
Hana Brixi

Autorka **vystudovala fyziku** na Masarykově univerzitě v Brně, **ekonomii a veřejnou politiku** na Univerzitě Princeton a finance na MIT (Cambridge, Massachusetts). **Pracuje ve Světové bance** a jako poradkyně pro Světovou zdravotnickou organizaci a Dětský fond OSN. Publikovala například knihu **Government at Risk** (Oxford University Press).

Nemizí jen Východ, mizí i Západ

Bezradně se ptáme, proč po roce 1989 není náš život lepší, ačkoliv odpadla zátěž studené války, říká v rozhovoru pro MF DNES INGO SCHULZE, jeden z nejpřekládanějších německých autorů současnosti.

ALICE HORÁČKOVÁ

Píše o rozděleném i sjednoceném Německu, častěji o východních než o západních Němcích. O vytoužených „nových životech“, jež začínaly s koncem NDR a pouze některé se naplnily. Po „románu z východoněmecké provincie“ Obyčejný storky (česky 2003) v příštích dnech Ingo Schulzemu česky vyjdou hned dva tituly: povídkový soubor Berlínské Bolero a román Adam a Evelyn, o němž se v autorově vlasti hodně diskutovalo. Jde o příběh východoněmeckého páru, jenž v létě 1989 cestuje z NDR přes Prahu do Maďarska. Zatímco zpohodlnělý krejčí Adam, zbožňující ženy přinejmenším stejně jako svého wartburga, na revoluci vlastně prodělá, jeho přítelkyně Evelyn se chytá nových šancí.

Schulze své romány uvede v Česku osobně: 14. května bude číst a diskutovat v Brně, o den později v Praze.

Publikum se vás často ptá, proč jsou vaše postavy tak nešťastné. Tak proč?

Jsou vážně tolik nešťastné? Nevím. Samozřejmě že literatura většinou líčí slunce skrze stíny. Neznám žádný velký román, který končí povzbudivě. Ale jako by nebylo v mých knihách štěstí stále znovu přítomné! – vždyť je postavy stále znovu ztrácejí; pravda, teprve zpětně prohlédnou, že to asi bylo štěstí...

V Berlínském Boleru píšete hodně o mobilních telefonech. Že třeba jedno noční zazvonění takřka rozloží vztah. Máte svůj mobil rád?

Ano, i ne. Potíž je v tom, že už se nemůžete rozhodnout, zda ho chcete, nebo nechcete. Nemít ho, to si pracovně může dovolit už minimum lidí, a soukromě se stanete fosílií, ztratíte „horký drát“. Chtěl jsem postihnout čas mobilů, začínající kolem roku 1996/1997, ale ukázat i rozpory techniky. Dokáže zachránit život, stejně jako zničit poslední intimitu. Přežijeme jen díky ní, ale možná se s její pomocí vyhladíme.

Německá chudoba

Kdo je déle než rok bez zaměstnání, přijde prakticky o všechno: na život má 4,25 eura denně

Odvíjely by se osudy vašich postav jinak, kdyby mobily nebyly?

Samozřejmě, protože naše každodennost by byla jiná. Dříve jsem zcela běžně komunikoval dopisy. Dnes se zděsím, když si mobil zapomenu doma. Totéž platí pro e-maily. Jako řidič jsem někdo jiný, než když jdu pěšky, s kardiostimulátorem a brýlemi jiný než bez nich.

Proč stávající Berlín přitahuje spisovatele jako magnet?

Je asi jednou z mála evropských metropolí, která má ještě hodně místa a dostupné nájmy. Berlín spojuje Východ se Západem, leží pouhých šedesát kilometrů od polské hranice, přitahuje mládež z celého světa, má tři operní domy, hodně orchestrů, divadel, kin, klubů, barů a tak dál. K tomu krásné okolí, hodně vody, dvě hodiny k Baltu. Narodily se tu mé děti, psali tu spisovatelé Alfred Döblin a filozof Walter Benjamin, žijí tu moji přátelé, má rodina... Berlín je nepřehledný, ať děláte cokoli, vždycky vám toho hodně uteče. Proto nikde nesedím tak klidně doma jako v Berlíně.

Berlín nemá žádné ale?

Berlín má rudo-rudou vládu a gaye jako úřadujícího starostu. ALE: dluhy města jsou obrovské a obec tím trpí. Bydlím ve čtvrti plné dětí, a přitom se tu právě zavřela knihovna. Protesty nic nezmohly. Nyní ji budou spravovat dobrovolníci, ale to nic neřeší. Berlín také nesmyslně zprivatizoval svoje zásobování vodou, veřejná doprava je drahá, napadá mě toho hodně...

NIC NEZŮSTALO, ALE PŘECE... Ingo Schulze: „Z dědictví NDR nezůstalo vůbec nic. A po většině věcí ani netruchlím. Ale je tu paradox: byl to zjevně právě ‚ostblok‘, jenž západní Evropu učinil tak sociální.“ 2X FOTO: WWW.SCHULZEHANDY.DE – JIM RAKETE

Píšete často z východoněmecké perspektivy. A některé vaše postavy, třeba krejčí Adam, cítí přes všechnu úlevu z konce NDR i trochu smutku. Neprožíváte něco podobného?

Není to tak, že bychom vstoupili z říše Diktatury do říše Svobody, i když žiju raději v současném Německu než v NDR.

Takže?

Jde o změnu závislostí. Ekonomické závislosti dokážou deformovat stejně tak jako ty ideologické. Rozdílné zkušenosti se diskutují obtížně, protože se zdá, jako by jedna vylučovala druhou. V literatuře můžete různé pravdy ukázat tak, aby vznikl určitý prostor napětí. Musíme rozpory vydržet. Adam z mého románu byl proti NDR a trpěl, že musí sedět v Mnichově místo toho, aby v Lipsku demonstroval. Ale jako soukromý krejčí měl v NDR ráj na zemi. Na Západě je v jiné situaci, coby prosebník. Zatímco jeho žena jen kvete, může konečně studovat podle svého...

Co přinesla revoluce východoněmeckým autorům? V jedné povídce máte větu: Už v květnu roku 1979 jsem snil o tom, že budu spisovatelem a pojedu do Vídně. Před pětadvaceti lety to ještě znamenalo něco jiného. Mohl bych také říci, že před pětadvaceti lety to vůbec ještě něco znamenalo...

Tuhle větu říká postava mého posledního příběhu o cestě z Budapešti do Vídně, já tenhle názor nesdílím. Jde o celníka, který jednoho cestujícího vyhodí z vlaku a druhého v něm ponechá. Co však dělat, když celník najednou chybí? Jaké je psaní bez celníka pro někoho, kdo pochází z Východu?

V měnících se časech let 1989 a 1990 to vypadalo, jako by slovo silně ztratilo na významu. Člověk by skoro věřil, že jde jen o materiální starosti. Jenže i Západ se ptá: a jde o to, zeptat se na to podstatné, zpochybnit vlastní jistoty a domnělé „přirozené“ vztahy. Je například společnost, která se definuje především růstem, skutečně schopná budoucnosti? Nevedou myšlenky na dílčí efektivitu a zisk k celkové společenské neefektivnosti? Nakonec je tu otázka: Jakou společnost chceme?

Dá se vůbec dnes mluvit o východoněmecké a západoněmecké produkci?

Pro mě jde vždycky o konkrétní autory, o dané dílo či knihu, a příliš mě nezajímá, zda autor pochází z Východu, Západu nebo odkud vlastně je. Ale jako jeden ze zúčastněných nejsem asi správný adresát téhle otázky.

Jak hodnotíte po více než devatenácti letech ztráty a zisky sjednoceného Německa?

Nešlo o sjednocení, nýbrž o přistoupení NDR k SRN. Sjednocení by bývalo dalo větší šanci změnit k lepšímu i Západ, reformovat ho. Což se nestalo. O ústavě se nově nediskutovalo. S rychlým zavedením německé marky se během několika málo měsíců zruinovala většina východoněmeckých podniků. Co přežilo, hodilo se na trh. To způsobilo obrovský převis nabídky, žádné národní hospodářství nevydrží, když ho chcete během jednoho roku zprivatizovat.

Ale nejde o to nově vybojovat staré bitvy. Katastrofa spočívala v něčem jiném: myšlenky, které hledaly alternativu k nadvládě trhu, se vyhlásily za navždy pohřbené. Platil jen trh a soukromé vlastnictví. Nemyslím, že privatizace je všelék, naopak. Doprava, energetika, zdravotnictví, zásobování vodou (a proč také ne zbrojní průmysl) by měly být pod společnou kontrolou – tedy obcí, spolkových zemí a státu. A samozřejmě se nesmí dovolit vydělávání peněz všemi způsoby.

INGO SCHULZE

Existuje dědictví NDR?

Z dědictví NDR nezůstalo vůbec nic. A po většině věcí ani netruchlím. Ale je tu paradox: byl to zjevně právě „ostblok“, jenž západní Evropu učinil tak sociální. Po roce 1989 už nikdo nemusel nikomu nic dokazovat. První, kteří chtěli mít zeď zase zpátky, byli západoberlínští taxikáři. Neměli ponětí, kde je na Východě jaká ulice, ale především měli najednou obrovskou konkurenci: nejenom mezi východními taxikáři, ale také mezi četnými novými pracovníky, kteří chtěli začít u západních firem. A když je nabídka moc velká, klesá počet jízd, protože na Východě si taxi dovolilo méně lidí.

Je takzvaná ostalgie nebezpečná?

Ostalgii vymyslel jeden soukromý televizní program, probíralo se to před sedmi nebo osmi lety, dneska o tom nikdo nemluví. Ale zajímavá je westalgie. Nyní si všímáme, že nezmizel jen Východ, ale že mizí také Západ, Západ s důstojnou podobou. Na Západě se hodně touží po západním Německu před rokem 1990. A bezradně se ptáme, proč po roce 1989 není náš život lepší, nýbrž horší, ačkoliv odpadla zátěž studené války, závodů ve zbrojení, přestože se pro německé firmy otevřely obrovské trhy. Poslední měsíce to zjevně ukázaly. Zisky se zprivatizovaly, ztráty socializovaly. Společnost se v posledních letech obrovsky sociálně a ekonomicky polarizovala. Kdo by si ještě počátkem devadesátých let pomyslel, že Německo může mít potíže s chudobou. Dnes je máme! Kdo je déle než rok bez zaměstnání, přijde prakticky o všechno: na život má 4,25 eura denně.

Ve vašich knížkách se čas od času objeví spolupracovníci Stasi, kteří působí jako docela normální sousedé. Osobní zkušenost s nimi nemáte?

Na škole mě zkontaktovala Státní bezpečnost, protože si myslela, že chceme utéct na Západ. Jak jsem později pochopil, musel je informovat nejméně jeden spolužák ze třídy. V takovém okamžiku jste si uvědomila, že skutečně existují. V září 1989 za mnou přišel jeden zaměstnanec divadla s tím, že je nasazený na mě a na mou přítelkyni. Přišlo mi skvělé, že mi to řekl, hodně lidí to totiž neřeklo.

Nahlédl jste do vlastního svazku?

Skoro ve všech východoněmeckých městech se 6. prosince 1989 obsadily oficiální pobočky Státní bezpečnosti. Já byl při tom, v Altenburgu, malém městě jižně od Lipska. Svazky se převezly do Lipska – a tam potom zmizely... Myslím, že je dobře, že se dá nahlédnout do svazků, potíž je jen v tom, že jako východní Němec jste okamžitě podezřelý. Hodně novinářů považuje za normální se zeptat, zda jsem byl u Stasi. Na oplátku se vždycky zeptám, zda pracovali u tajné bezpečnosti. Vůbec prostě nechápou, jak urážlivý je ten jejich přístup.

Píšete občas trochu starosvětsky a rád se k tomu přiznáváte. Čím to je?

Pro mě neexistují zastaralé styly, jen nepřiměřené. Přiměřený může být absurdní dialog, tradiční short story, román v dopisech... Jde mi o to, vyvinout z námětu styl, stále znovu hledat ten přiměřený. Připadalo mi například, že se východní Německo počátkem devadesátých let podobalo Západu let padesátých, což mě přivedlo k povídce. Má první kniha, která se odehrává v Petrohradě počátkem devadesátých let (založil jsem tam první bezplatný inzertní list), se vrací k naprosto rozdílným stylům, protože v tehdejším Rusku panovaly na jednom místě naprosto rozdílné časy – a ty jsem jedním stylem nemohl prostě postihnout.

Dobrý sluha, špatný pán

Mobilní telefon vám dokáže zachránit život, stejně jako zničit poslední intimitu

Tvrdíte, že život někdy napodobuje literaturu. Máte ve svých knížkách nějakou scénu, kterou rozhodně netoužíte prožít?

Těch je! Nemyslím, že musíte trpět, abyste tvořil dobré umění. Dost hrůzy je už na tom, že musíme zemřít. To mi vlastně jako problém stačí.

Mají dnešní vypravěči nějakou moc?

Rád bych odpověděl jako čtenář. Literatura, umění obecně, je tu především proto, abychom nezůstali sami s vlastními zkušenostmi, abychom v příběhu či básni našli zformulované to, co nedokážeme přesně vyjádřit odborným pojednáním nebo rozhovorem. Příběhy nepotřebujeme jen jako jedinci, ale také jako společnost, abychom porozuměli sami sobě. Vlastně se o nic nebojuje tolik jako o příběhy. Jsou podstatnou částí naší paměti, minulosti, a kdo je ovládne, má moc také nad současností.

Autorka je redaktorkou MF DNES, v současnosti je na stipendijním pobytu v Berlíně

Kdo je Ingo Schulze

Narodil se **15. prosince 1962** v Drážďanech. V roce 1981 maturoval, roku 1988 **absolvoval klasickou filologii** v Jeně. Pracoval jako **dramaturg** v Zemském divadle v Altenburgu (do 1990), posléze v témže městě (do 1992) jako **novinář**. V první polovině roku 1993 v Petrohradě, od září 1993 žije v Berlíně. Ženatý, otec dvou dcer. **Debutoval knihou 33 Augenblicke des Glücks** (33 okamžiků štěstí), za niž roku 1995 obdržel Cenu Alfreda Döblina. Následovaly Simple Storys (1998, česky vyšly 2003 pod názvem **Obyčejný storky**). Zatím nejrozsáhlejším dílem je román v dopisech **Neue Leben** (2005, slovensky Nové životy, 2008). Povídkový svazek Handy – Dreizehn Geschichten in alter Manier (2007) vyjde česky jako **Berlínské Bolero**, a překlad románu Adam und Evelyn (2008) si původní titul zachová – **Adam a Evelyn**.

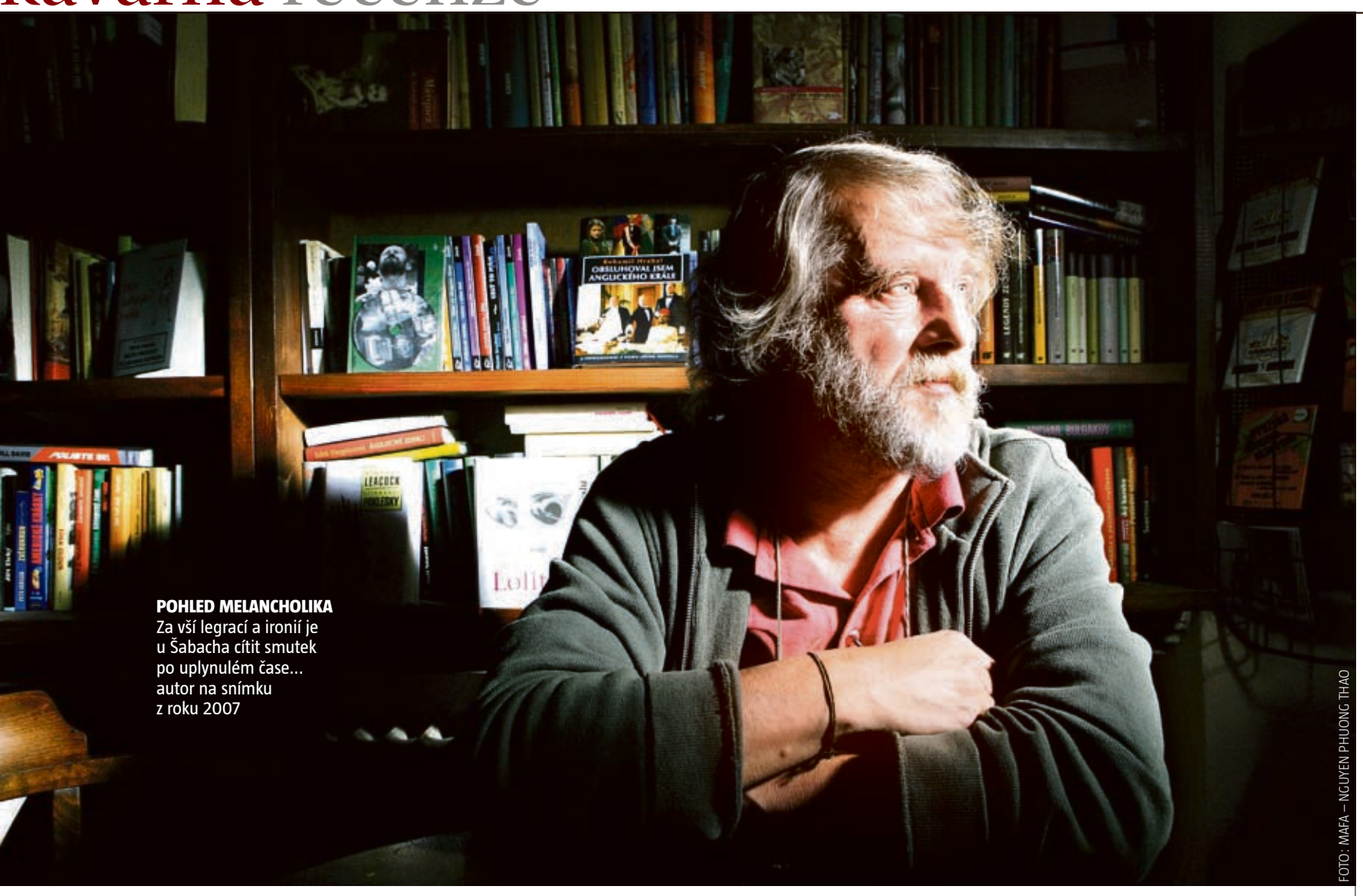

POHLED MELANCHOLIKA
Za vší legrací a ironií je u Šabacha cítit smutek po uplynulém čase... autor na snímku z roku 2007

FOTO: MAFA – NGUYEN PHUONG THAO

Docela normální Petr Šabach

Autorova prozaická novinka **ŠKODA LÁSKY** je bez velkých uměleckých ambicí. Právě to je na ní dobré

JOSEF CHUCHMA

Paseka, kmenové nakladatelství spisovatele Petra Šabacha (1951), se zdá být natolik jisté svým koněm, že na obálce jeho nové knihy neuvádí jediné informativní slovo. Tak tu práci zde na moment zastaneme my.

Titul Škoda lásky je povídkový soubor. Třináct jeho textů spojuje motiv hudby – hrdiny jsou hudebníci nebo nějaký hudební zážitek vstoupí do příběhů postav. Červená nit hudebních motivů je evidentní, ale ani jednou nezduří do schválnosti, která by ukazovala, že dotyčný text vznikl právě a jen v zájmu zachování ústředního motivu. Ty prózy se rodily, zdá se mi, s radostí a beze spěchu. Většina z nich evokuje odešlé časy, jde o vzpomínky a historky; v takovém líčení je Šabach nejvíce doma. I tam, kde jde o vyprávění takzvaně ze současnosti, se objevuje melancholie, vzpomínka, stesk za odešlým časem mládí a nápřahu. Z povídek prosakuje generační aspekt, běží o variace někdy vyprávěné v ich-formě, v první osobě, jindy zase v osobě třetí, v er-formě. Nicméně vypravěč je v zásadě stále týž, Šabachovo spisovatelské alter ego, které se motalo po pražské čtvrti Hanspaulka, hltalo bigbít a odmítalo se vzdát spontaneity jen proto, že mu přibývaly roky a normalizační režim tento druh radosti bral přinejmenším jako únikový, ne-li sobě nepřátelský.

Nic z toho, co zde zatím bylo o novince Škoda lásky řečeno, nenaznačuje výrazný autorský posun. Ale jedním kritériem Petra Šabacha je Šabach sám; tím druhým je kontext soudobé české prózy. Ve své minulé knize, v románu Občanský průkaz (2006), se spisovatel zatím asi nejvíc odhodlal k takzvané společenské kritice. Ta však v jeho případě dopadá daleko lépe, když se vyvaruje explicitních komentářů na účet doby a o společenské a politické pokřivenosti vypráví „jen“ výmluvnými příběhy a situacemi. Tohoto kopyta se drží svazek Škoda lásky.

V povídce Dobře temperovanej hajzl se nachází následující pasáž, svým způsobem erbovní: „ ‚Neslyším, kurva, ani žádný hovory...‘ zavrtěl se po chvíli Tvrdej Müller nervózně na židli, ‚ani žádný útržky, na kterejch by se dal složit příběh...‘ ‚Je to jenom cesta...‘ řekl Honza Špička smířlivě.“ Z „pouhých“ hovorů a útržků jsou složena jednotlivá čísla svazku, a „jenom cestou“, bez scelující myšlenky, bez svorníku základního příběhu, se obejde soubor Škoda lásky jako celek. Co je pak nutným nárokem na takový svazek próz? Přesvědčivost jednotlivostí a přirozenost evokovaných hovorů. Těmto nárokům, které si Šabach na sebe ušil, vesměs dostál. Existují tu, pravda, i opačné případy: Jestliže v povídce The Losers, situované do šedesátých let, jedna z postav praví, že „hrajeme pecky vod Stounů“, ta formulace se ve mně vzpříčila, neboť výraz „pecka“ pro hudební skladbu je starý několik posledních let. Obdobně si říkám, že redaktor knihy mohl trvat na tom, že ve formulaci „vona to byla taková sice hezká, ale trochu simplexní osůbka“ vyznívá výraz pro osůbku myšleno jednoduchou, nekomplikovanou, škrobeně, bez půvabu střetu jazyka hovorového a sofistikovaného. Ale jsou to vážně pouhé jednotlivosti. Základní posazení knihy Škoda lásky je docela v pořádku. U miniatury Požár kolchozu, v níž při koncertě vážné hudby hrdina nad sebou zcela ztratí kontrolu a pozvolna jej ovládne záchvat smíchu, jsem se rozchechtal, jako už nad knihou dlouho ne.

Šabachovo lepší autorské já, to, které je pro něho umělecky určující a jež nalézáme ve Škodě lásky, má v kontextu soudobého českého písemnictví zřetelnou pozici. Pozici tvorby populární, která však není lidovým čtivem; pozici psaní vtipného, které smích z publika nedoluje, natož aby si jej vynucovalo trapností. Pozici tvorby, která vědomě, ale ne snaživě a upoceně navazuje na literární linii řečového proudu a hovorů lidí, jejímž vrcholným představitelem je pochopitelně Bohumil Hrabal. Petr Šabach je tvůrcem regionálnějším, nadobro zaklesnutým do krajiny několika pražských čtvrtí, je autorem asi „jen naším“. Ale to čtenářský zážitek ze svazku Škoda lásky nijak výrazně neumenšuje. Je to v nejlepším slova smyslu milá kniha.

O knize
Škoda lásky

Napsal Petr Šabach. Vydal Ladislav Horáček – Paseka, Praha a Litomyšl 2009, 156 stran, doporučená cena 199 korun.

POEZIE

Karel Hynek Mácha

Těžkomyslnost

Zašlo slunce již za hory;
poslední červánek plane
nade hvozdem, ptactva sbory
utichly, jen větřík vane,
pohrávajíc dubů listem,
bezbarevná vlnka hrá
přede mnou v potůčku čistém.
V větru zvučí harfka má.

Jak když zašlo slunce jasné,
noc když roucho rozprostírá,
poslední jak svit uhasne,
neb nad lesem jak umírá
ohlas zvonku poslední,
když uvečer z vížky zní,
neb jak růže v háji zvadne:
tak tys klesla v lůžko chladné.

A nad skálou Lůna bledá
šedými oblaky plyne,
a co truchlorouška, šedá
kolem ní se vlna vine.
Vzhůru vzchází hvězdy zlaté,
osvěcujíc světa chrám;
kolem mě jen ticho svaté,
já zde bydlím v poušti sám.

O autorovi
Karel Hynek Mácha (1810–1836)

Zase ten automatismus – když květen, tak klasik Mácha! Celý rok o něm mrtvo, jen v máji z jeho stejnojmenné básnické skladby torzovitě zaznívá několik notoricky známých veršů... KHM přitom nenapsal jen Máj – upozorňuje na to i nedávný výbor Lůnysvit, který pro pražský Odeon připravil bohemista Vladimír Justl, ilustrační doprovod tvoří černobílé kresby Zdeňka Sklenáře. Titul vyšel coby 19. svazek kapesní edice Skvosty poezie. **(jch)**

Na www.idnes.cz/kavarna najdete mimo jiné:

- **Vhlavní roli Gustáv Husák.** Neexistuje lepší film o člověku, který dvacet let zásadně určoval tvář Československa, než je portrét od dokumentaristů Roberta Sedláčka a Michala Kubala. A přece ten portrét zůstává jen náznakem, píše Josef Chuchma.
- **Ruskou nezákonnou legálnost,** pro niž je typický různý právní metr, přibližuje šéfka moskevské redakce televizní stanice ORF Susanne Schollová.
- **Vhlavní roli Vladimír Birgus.** Pedagog, historik, kurátor, kritik a fotograf Vladimír Birgus, který tento týden oslavil 55. narozeniny, vystavuje v Leica Gallery Prague.

Knihovna

DĚJINY

Starověký Řím za pět denárů na den

Philip Matyszak

Autor získal doktorát v oboru římských dějin na St John's College v Oxfordu a působí při Cambridgeské univerzitě. V případě knihy Starověký Řím za pět denárů na den vtělil své znalosti do práce, která je poměrně originální, byť žánr bedekru, jímž tato publikace je, nikterak nezvyklý není. Matyszak však sepsal turistického průvodce po starověkém Římě kolem roku 200 našeho letopočtu, takže čtenář je informován, upozorňován i varován, jako kdyby to město existovalo, jako kdyby se vyskytoval ve starověku a chystal se do Říma vypravit. Výklad je i strukturován po způsobu bedekru a nabízí se tak možnost vypravit a vpravit se do starověku touto cestou.

Přeložil Martin Pokorný. Mladá fronta, Praha 2009, 128 stran + 16 stran obrazové přílohy, doporučená cena 299 korun.

NOVODOBÉ ČESKÉ DĚJINY

Věčné časy

Československé totalitní roky

Dá se té knize říkat – bez ironie a povýšenectví – užitečná příručka pro pamětníky i nepamětníky. Sestává ze dvou částí. V první, kratší, poskytují své osobně laděné reflexe komunistických časů Václav Havel, Jiřina Šiklová, Karel Hvížďala, Jan Ruml a Martin C. Putna. Druhá část je kalendáriem let 1945–1990; historik Kamil Činátl postupoval rok po roku, každému letopočtu vyhradil několik desítek řádek telegrafického textu, v němž zaznamenává události politické, kulturní, ekonomické či sportovní; k tomu jsou přiřazeny dobové ilustrace a fotografie.

Koncepce knihy Ondřej Cihlář a Opona, o. p. s, editor Jan Hron, fotografie různí autoři. Respekt Publishing ve spolupráci s Knihovnou Václava Havla, Praha 2009, 192 stran, doporučená cena 300 korun.

LITERÁRNÍ VZPOMÍNKY

Oféliin hlas

Clara Janésová

Španělka Clara Janésová (1940) je nejen spisovatelkou, nýbrž i překladatelkou, kromě jiných jazyků též z češtiny. Když bylo autorce jedenatřicet, přečetla si překlad básnické skladby Vlamíra Holana Noc s Hamletem. Holan jí učaroval, rozhodla se, že jej pozná, psala si s ním, později se za ním vypravila i osobně, součástí této inklinace bylo rozhodnutí naučit se česky – zde tedy u Janésové pramení překládání z české literatury. Svazek Oféliin hlas je vzpomínkový text na holanovská setkání. („Přináším mu rudé růže, víno a básně. Básník, ochrnutý na půl těla, sedí u stolu. Nechá lahev stranou, vezme si kytici, kterou mu podám, dá ji do vázy a skryje se za ni. Na básně se nepodívá.“)

Přeložila Andriana Krásová za spolupráce Josefa Forbelského. Vydal Ladislav Horáček – Paseka, Praha a Litomyšl 2008, 194 stran, doporučená cena 130 korun.

ČASOPIS

Revolver Revue No. 74

Tento čtvrtletník míval na titulu napsáno, že je „pro literaturu a výtvarné umění“, nyní na obálce stojí – ač jeho základní zaměření v zásadě zůstává, že je časopisem „kulturní sebeobrany“. Není divu: dotace se snižují, situace je nejistá, redakce musela tohle jarní číslo nechat vytisknout na dluh. Byla by škoda, nevyšlo-li by, vždyť například obsahuje rozsáhlý materiál rusisty Tomáše Glance o dráze nejslavnějšího malíře sovětského undergroudu Kabakov superstar; nad causou Milan Kundera v širších souvislostech uvažuje spisovatel a esejista Lubomír Martínek. Součástí RR No. 74 je album skupiny WWW; v čísle se nachází obsáhlé interview s jejími členy.

Vydává Společnost pro Revolver Revue, Praha, ředitelka Ivana Metelková, šéfredaktorka Terezie Pokorná. 248 stran + CD, cena ve volném prodeji 178 korun. **(jch)**